

СТАНОВИЩЕ

за докторската дисертация на Нина Хаджиева

на тема „Образът на свети Никола в паметниците на изкуството по българските земи в периода 15-18 век”

от д-р. проф. Иванка Гергова

Свети Никола, би могло без преувеличение да се твърди, е един от най-почитаните светци в целия християнски свят. Покровител на най-разнообразни дейности и професии, помощник, посредник между света на живите и отвъдния свят, светецът се радва на небивала популярност и по нашите земи в продължение на столетия. Това води до създаване на извънредно много изображения, които функционират в различен контекст. Тяхното изследване в българското изкуствознание преди дисертацията на Нина Хаджиева бе епизодично, случайно и твърде оскъдно. За да дам оценка на избраната тема, ще маркирам основните ѝ характеристики: значимост, слаба изследваност, богат, в известна своя част неизвестен или непопулярен материал, голям и добре избран хронологичен обхват. Всичко това предварително поставя дисертацията в групата на сравнително малобройните докторски тези с научен характер.

Нина Хаджиева е работила със стремеж да изчерпи целия достъпен материал: тя се занимава със стенописни и иконни изображения – отделни образи и житийни цикли, като проследява и присъствието на образа в металопластиката, църковната везба и украсата на ръкописната книга от периода. В центъра на вниманието ѝ стоят житийните цикли на св. Никола, в стенописни ансамбли и в икони. За да стъпи на здрава основа, когато анализира тези цикли от сцени, докторантката прави изчерпателен преглед на житийните и панегирични текстове, посветени на св. Никола, от средновековието и, което е за нея особено полезно – това, което е запазено в съвременни на изображенията ръкописи в български сбирки. Доколкото мога да се ориентирам в тази област, Хаджиева познава добре основните чужди публикации, свързани с текстовете, и малкото български филологически изследвания на писмената традиция на светеца. Струва ми се особено ценно

нейното собствено усилие да издири и систематизира текстовете в български ръкописни сбирки.

Изследването на сцените от живота и чудесата на св. Никола заема значителна част от дисертацията. Събрани са всички запазени стенописни изображения от периода, някои от които, както в църквата на с. Таваличево и Долна Вереница, непубликувани, а други само репродуцирани, без да са специално изследвани. При житийните икони, отново, има пределна изчерпателност – може би всички публикувани икони са включени, освен тях има и няколко напълно неизвестни. Тук ще спомена едно обстоятелство, което не е без значение – докторантката е направила усилие да изследва на място паметниците, с които се заминава. Това е било в много случаи трудно, или почти невъзможно, но пречките са преодоляни успешно.

Нина Хаджиева представя внимателно и подробно всеки паметник; идентифицира всяка сцена, което понякога е трудно заради степента на запазеност; след това за всяка от сцените привежда литературния източник, систематизира иконографските варианти, посочва паралели. По повод на паралелите ще отбележа, че докторантката познава основно средновековните паметници, но и има твърде добра осведоменост за късносредновековните изображения на Балканите. Това ѝ позволява да открие както стандартността в някои иконографски решения, така и някои уникални сцени, варианти и детайли. Също така да открие средностатистическия състав на житийните цикли на св. Никола през изследвания период.

Третата глава е посветена на образа на светеца в различни контексти, като се започва със сведения за посвещения на църкви на св. Никола на територията на страната, за да се очертае ареала на разпространение на неговата популярност. В смислово и композиционно отношение тази глава би могла да предшества втората, посветена на житийните сцени, но това не омаловажава нейното значение. Извод от прегледа на посветените на светеца храмове е, че те са концентрирани повече в западните части на страната. Тук може би трябва да се прояви повече предпазливост, защото в големи части от днешната ни територия християнските храмове от изследвания период са унищожени.

Изследването на отделните стенописни бази на св. Никола в познатите ансамбли по българските земи показва интересни особености не в иконографията, а в разположението им в храма. Най-често това е олтарната част; когато храмът е посветен на св. Никола, а и не само тогава, образът според правилата е на южната стена пред иконостаса; в по-редки случаи, които също са интересни, изображението е на други места.

Дисертацията е придружена от няколко много ценни приложения: текстове, посветени на св. Никола в ръкописи, запазени в български сбирки; каталог на паметниците – стенописи и икони и албум. Първото приложение е много полезно и би могло да върши не само помощна роля за всеки, който би се заел да изследва култа на светеца в България, но и да стане основа за едно бъдещо литературоведско проучване. Каталогът на паметниците е направен според добрите практики в тази област. Албумът е богат и би могло да се каже, почти толкова ценен, както и текста на дисертацията.

Нина Хаджиева познава отлично литературата, посветена на текстовете и изображенията на св. Никола и това личи добре в приложената библиография. Докторантката работи в това отношение много упорито и самостоятелно.

Публикациите на Нина Хаджиева по темата на дисертационния труд са достатъчни по брой според изискванията на правилника на НХА.

Авторефератът отразява адекватно текста на дисертационния труд. Формулираните от докторантката собствени приноси са според мен много точни.

В заключение: дисертационният труд на Нина Хаджиева притежава редица достоинства: добре избрана и значима тема; изчерпателно събран и вещо анализиран изобразителен материал; включване на неизвестни и непубликувани паметници; многобройни частни приноси като коригиране на погрешно идентифицирани в литературата сцени; адекватна методология; твърде богати приложения. Всичко това ми позволява да предложа присъждане на образователната и научна степен „доктор” на Нина Хаджиева, за което убедено ще гласувам.

Една подобна дисертация, носеща белезите на сериозен научен труд, прави чест на катедра „Изкуствознание” в НХА, София и говори за качеството на образованието, което студентите получават там.

Струва ми се, че трябва да се направи всичко възможно тази дисертация да бъде публикувана в цялост. Имала съм и друг път повод да изкажа едно пожелание към ръководството на НХА – да последва примера на редица чужди висши училища и да започне да публикува най-добрите дисертации на своите възпитаници.

06.01.2013

Подпис:

Гр. София

(дизк. проф. Иванка Гергова)